

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti**

Təsdiq edirəm
Tədrisin təşkili və təlim
texnologiyaları üzrə prorektor v.i.e:

dos. Zaur Məmmədov
"31" 01 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 050101 Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi A+B

Fakültə: Filologiya və ibtidai təhsil

Kafedra: Azərbaycan dili və ədəbiyyat

I. Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: Müasir Azərbaycan dili-4. Fənn üzrə proqram Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 09.12.2014-cü il tarixli 1246 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir.

Kodu: İF-B06.4

Tədris ili: II (2024-2025) IV semestr

Tədris yükü: Auditoriya saati 75saat (45 saat müh., 30 saat sem.)

Tədris forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 7 kredit

Auditoriya:

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat:

Adı, soyadı, elmi dərəcəsi və elmi adı: *Könül Dənziyeva, fil.ü.f.d., dos.*

Məsləhət günləri və saati: IV gün saat 9⁰⁰-13⁰⁰.

E-mail ünvanı: konuldenziyeva@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran şəhəri, Əli Məmmədov küçəsi - 40, 2 saylı tədris korpusu

III. Təvsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

1. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, 2007.

2. Ə. Abdullayev, Y. Seyidov, A. Həsənov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, 2007.

3. H. Mirzəzadə. Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi. Bakı, 1968.

4. Y. Seyidov. Azərbaycan ədəbi dilində söz birləşmələri. Bakı, 2004.

5. Müasir Azərbaycan dili, III hissə, EA nəşri-Bakı, 1981

IV. Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən Müasir Azərbaycan dili-3 (Morfologiya) fənninin tədrisi vacibdir.

V. Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxtda başqa fənlərin də tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi : Qrammatikanın bir şöbəsi olan sintaksis sözlərin söz birləşməsi və cümlə şəklində, cümlələrin mətn şəklində birləşməsi qaydalarından bəhs edən elmdir. Sintaksisin əsas vahidləri söz birləşmələri, cümlə və sintaktik bütövlərdir. Bunlar sintaksisin tədqiq və öyrənmə obyektləridir. Bunlarla yanaşı, sintaktik əlaqələr, sintaktik semantika problemləri də elmi sintaksisin əsas anlayışlarındanır. Sözlər və cümlələr arasında əlaqə,

sözlərin və cümlələrin birləşməsi, ümumiləşmiş şəkildə desək, bağlılıq məsələsi sintaksisin əsas məsələsidir.

Bu fənnin əsas məqsədi dilin sintaktik quruluşu, o cümlədən söz birləşmələri və onların quruluşca növləri, ismi, feili və zərf birləşmələri, sadə cümlə və onun növləri, cümlə üzvləri, tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələr, qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr, mürəkkəb sintaktik bütövlər haqqında tam təsəvvür yaratmaqdan ibarətdir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə:

Tələbələrin biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. Əgər fənn üzrə həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal seminara, 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal- tələbə keçilmiş material dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilər.
- 8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir
- 6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;
- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur. Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

№	Bal	Qiymət	
		Sözlə	Hərflə
1.	91-100	Əla	A
2.	81-90	Çox yaxşı	B
3.	71-80	Yaxşı	C
4.	61-70	Kafi	D
5.	51-60	Qənaətbəxş	E
6.	50 və ondan aşağı	Qeyri-kafi	F

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülməkdir.

X. Təqvim mövzu planı: Mühazirə 45 saat , seminar 30 saat. Cəmi: 75 saat

N	Keçirilən mühazirə məşğələlərinin məzmunu	Saat	Tarix
1.	Sintaksis və onun predmeti Plan: 1.Sintaksis fənninin obyektı, məqsəd və vəzifələri 2.Cümlə ünsiyyətin əsas vahidi kimi 3. Söyləm və mətn haqqında 4.Sintaksisi öyrənmə mərhələləri və istiqamətləri Mənbə: [1,2,3,4,6,7]	2	
2.	Sintaktik əlaqələr. Tabesizlik əlaqəsi. Tabelilik əlaqəsi və onun növləri Plan: 1.Sözlər arasında ümumiləşmiş (qrammatik) mənə əlaqələri 2. Sözlər arasında qrammatik əlaqələr 3.Tabesizlik əlaqəsi 4.Tabelilik əlaqəsi və onun növləri a)Yanaşma əlaqəsi b)Uzlaşma əlaqəsi c)İdarə əlaqəsi Mənbə: [1,2,3,8]	2	
3.	Sintaktik vahidlərin tərtibində başqa vasitələrin rolu 1.Söz formaları, bağlayıcı, qoşma və əvəzliliklər 2. İntonasiya, fasilə və məntiqi vurğu 3. Təkrarlar və komponentlərin paralelliyi Mənbə: [1,2,3,4,6,7]	2	
4.	Söz birləşməsi və onun əlamətləri Plan: 1.Söz birləşmələri haqqında ümumi məlumat 2.Sintaqm anlayışı 3.Söz birləşmələrinin növləri. Sərbəst birləşmələr 4.Sabit birləşmələr Mənbə: [1,2,3,4,5,8]	2	
5.	Söz birləşmələrinin əsas tərəfə görə təsnifi. İsmi birləşmələr Plan: 1.İsmi birləşmələr və növləri 2. I növ təyini söz birləşmələri 3. II növ təyini söz birləşmələri 4. III növ təyini söz birləşmələri [1,2,3,4,5]	2	
6.	Feili birləşmələr və zərf birləşmələri 1.Feili birləşmələr: Məsdər, feili sifət və feili bağlama birləşmələri 2.Zərf birləşmələri 3.Sadə və mürəkkəb birləşmələr Mənbə: [1,2,3,4,5]	2	

7.	Cümlə və onun əlamətləri. Cümlənin təsnifi Plan: 1.Cümlə və onun əlamətləri 2.Cümlənin təsnifi prinsipləri 3.Məqsəd və intonasiyaya görə cümlənin növləri Mənbə: [1,2,3,4]		2	
8.	Cümlə üzvləri. Baş üzvlər Plan: 1.Cümlə üzvləri haqqında ümumi məlumat 2.Baş üzvlər. 3.Mübtəda, onun əsas xüsusiyyətləri və ifadə vasitələri 3.Xəbər və onun ifadə vasitələri Mənbə: [1,2,3,4]		2	
9.	İkinci dərəcəli üzvlər Plan: 1.Tamamlıq və onun ifadə vasitələri 3.Təyin və onun ifadə vasitələri 4.Zərflər və onun ifadə vasitələri Mənbə: [1,2,3,4]		2	
10.	Cümlənin determinant üzvləri. Əlavələr.Cümlə üzvlərinin sırası Plan: 1.Determinant anlayışı 2.Cümlənin determinant zərfləri 3.Cümlənin determinant tamamlıqları 4.Mürəkkəb cümlələrdə determinant üzvlər 5.Əlavələr haqqında ümumi məlumat 6.Xüsusiləşən və xüsusiləşməyən əlavələr 7.Cümlə üzvlərinin sırası Mənbə: [1,2,3]		2	
11.	Cümləquruluşlu və tərkibli cümlələr Plan: 1.Cümləquruluşlu cümlələr 2.Müxtəsər və geniş cümlələr 3.Tərkibli cümlələr və onun növləri a) Qeyri-müəyyən şəxsi cümlə b) Ümumi şəxsi cümlə c) Şəxssiz cümlə d) Adlıq cümlə Mənbə: [1,2,3,4,8]		2	
12.	Bütöv və yarımçıq cümlələr.Üzvlənməyən cümlələr 1.Bütöv cümlələrin quruluş xüsusiyyətləri 2.Yarımçıq cümlələr və onun növləri 3. Üzvlənməyən cümlə və onun növləri a) Söz cümlələr b) Vokativ cümlələr Mənbə: [1,2,3,4,8]		2	

13.	Sadə cümləni genişləndirən vasitələr Plan: 1.Həmcins üzvlü cümlələr 2. Xüsusiləşmiş üzvlü cümlələr 3.Xitablar 4. Ara sözlər və ara cümlələr 5.Əlavə cümlələr Mənbə: [1,2,3,4,8]	2	
14.	Mürəkkəb cümlə haqqında ümumi məlumat. Tabesiz mürəkkəb cümlələr və onun komponentləri arasında məna əlaqələri Plan: 1.Mürəkkəb cümlə anlayışı 2.Tabesiz mürəkkəb cümlələr 3.Tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentləri arasında məna əlaqələri: a)Birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr b)Səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr c)Aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr d)Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr e)Bölüşdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr ç)Qoşulma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr Mənbə: [1,2,3,4]	2	
15.	Tabeli mürəkkəb cümlələr və onun komponentlərini bağlayan vasitələr Plan: 1.Tabeli mürəkkəb cümlə anlayışı 2.Budaq cümləni baş cümləyə bağlayan vasitələr: a) Bağlayıcı və qəlib sözlər b) Bağlayıcı sözlər c) İntonasiya d) Şəkilçilər 3.Bağlayıcı vasitələrə görə budaq cümlələrin növləri 4.Budaq cümlənin yeri Mənbə: [1,2,3,4]	2	
16.	Tabeli mürəkkəb cümlələrin budaq cümləyə görə təsnifi. Mübtəda və xəbər budaq cümlələri Plan: 1.Tabeli mürəkkəb cümlənin budaq cümləyə görə təsnifi 2. Mübtəda budaq cümləsini baş cümləyə bağlayan vasitələr 3. Mübtəda budaq cümləsinin tipləri 4. Xəbər budaq cümləsini baş cümləyə bağlayan vasitələr 5.Xəbər budaq cümləsinin tipləri Mənbə: [1,2,3,4]	2	
17.	Tamamlıq və təyin budaq cümlələri 1.Tamamlıq budaq cümləsini baş cümləyə bağlayan vasitələr 2.Tamamlıq budaq cümləsinin tipləri 3.Təyin budaq cümləsini baş cümləyə bağlayan vasitələr Mənbə: [1,2,3,4]	2	

18.	Zərflilik budaq cümlələri 1.Tərz budaq cümləsi 2.Dərəcə budaq cümləsi 3.Zaman budaq cümləsi 4.Yer budaq cümləsi 5.Kəmiyyət budaq cümləsi Mənbə: [1,2,3,4]		2	
19.	Zərflilik budaq cümlələri 1.Səbəb budaq cümləsi 2.Məqsəd budaq cümləsi 3.Şərt budaq cümləsi 4.Qarşılaşdırma budaq cümləsi 5.Nəticə budaq cümləsi 6.Qoşulma budaq cümləsi Mənbə: [1,2,3,4]		2	
20.	Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr Plan: 1.Qarışıq tipli tabesiz mürəkkəb cümlələr 2.Qarışıq tipli tabeli mürəkkəb cümlələr Mənbə: [1,2,3,4]		2	
21.	Mətn və onun daxili vahidləri. Mətnin komponentləri və sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi Plan: 1.Mətn haqqında ümumi məlumat 2.Mətnin növləri:makromətnlər və mikromətnlər 3.Sintaktik bütöv anlayışı 4. Mətnin komponentləri və sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi Mənbə: [1,2,3,4]		2	
22.	Aktual üzvlənmə məsələsi. Sintaktik bütövlərin grammatik semantikasi Plan: 1.Aktual üzvlənmə məsələsi 2.Tema və rema anlayışları 3.Sintaktik bütövlərin grammatik semantikasi Mənbə: [1,2,3,4]		2	
23.	Vasitəli və vasitəsiz nitq. Durğu işarələri Plan: 1.Vasitəli nitq 2.Vasitəsiz nitq 3.Durğu işarələri Mənbə: [1,2,3,4]		1	
N	Keçirilən seminar məşğələlərinin məzmunu		saat	tarix
1.	Sintaksis və onun predmeti. Sintaktik əlaqələr		2	
2.	Sintaktik vahidlərin tərtibində başqa vasitələrin rolu. Söz birləşməsi və onun əlamətləri		2	
3.	Söz birləşmələrinin əsas tərəfə görə təsnifi. İsmi birləşmələr		2	
4.	Feili birləşmələr və zərf birləşmələri		2	

5.	Cümlə və onun əlamətləri. Cümlənin təsnifi	2	
6.	Cümlə üzvləri. Baş üzvlər. İkinci dərəcəli üzvlər	2	
7.	Cümlənin determinant üzvləri. Əlavələr. Cümlə üzvlərinin sırası	2	
8.	Cüttərkibli və təktərkibli cümlələr	2	
9.	Bütöv və yarımcıq cümlələr. Üzvlənməyən cümlələr Sadə cümləni genişləndirən vasitələr	2	
10.	Mürəkkəb cümlə haqqında ümumi məlumat. Tabesiz mürəkkəb cümlələr və onun komponentləri arasında mənə əlaqələri	2	
11.	Tabeli mürəkkəb cümlələr və onun komponentlərini bağlayan vasitələr	2	
12.	Tabeli mürəkkəb cümlələrin budaq cümləyə görə təsnifi. Mübtəda, xəbər tamamlıq və təyin budaq cümlələri	2	
13.	Zərflilik budaq cümlələri. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr	2	
14.	Mətn və onun daxili vahidləri. Mətnin komponentləri və sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi	2	
15.	Aktual üzvlənmə məsələsi. Sintaktik bütövlərin qrammatik semantikasi. Vasitəli və vasitəsiz nitq. Durğu işarələri	2	

XI. Fənn üzrə tələblər: Tələbələr aşağıdakıları bilməlidirlər:

- Dilin sintaktik quruluşu ilə tanış olacaqlar.
- Nəzəri şəkildə öyrəndiklərini praktikaya tətbiq etməyi öyrənəcəklər.

XII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

- Qrammatikanın bir şöbəsi olan sintaksis sözlərin söz birləşməsi və cümlə şəklində, cümlələrin mətn şəklində birləşməsi qaydalarını öyrədir.
- Sintaksisin əsas vahidləri söz birləşmələri, cümlə və sintaktik bütövlər haqqında məlumat verir.
- Sintaktik əlaqələr, sintaktik semantika problemləri də elmi sintaksisin əsas anlayışları, sözlər və cümlələr arasında əlaqə, sözlərin və cümlələrin birləşməsi, ümumiləşmiş şəkildə desək, bağlılıq məsələsi sintaksisin əsas məsələləri haqqında biliklərə sahib olurlar.
- O cümlədən söz birləşmələri və onların quruluşca növləri, ismi, feili və zərf birləşmələri, sadə cümlə və onun növləri, cümlə üzvləri, tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələr, qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr, mürəkkəb sintaktik bütövlər haqqında tam təsəvvür yaradır.

XIII. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIV: Kollokvium sualları:

I Kollokvium sualları

1. Sintaksis haqqında ümumi məlumat
2. Cümlə ünsiyyətin əsas vahidi kimi
3. Sintaktik əlaqələr. Tabesizlik əlaqəsi
4. Sözlər arasında ümumiləşmiş (qrammatik) mənə əlaqələri
5. Tabelilik əlaqəsi və onun növləri
6. Sintaktik vahidlərin tərtibində başqa vasitələrin rolu
7. Söz birləşməsi və növləri
8. Söz birləşməsi və sintaqm anlayışı
9. I və II növ təyini söz birləşmələri
10. III növ təyini söz birləşməsi
11. Feili birləşmələr və zərf birləşmələri
12. Sərbəst və sabit söz birləşmələri
13. Cümlə və onun əlamətləri
14. Nəqli cümlə və sual cümləsi
15. Əmr və nida cümləsi

II Kollokvium sualları

1. Mübtəda və onun ifadə vasitələri
2. Xəbər və onun ifadə vasitələri
3. Tamamlıq və onun ifadə vasitələri
4. Təyin və onun ifadə vasitələri
5. Zərflik və onun ifadə vasitələri
6. Cümlənin determinant üzvləri
7. Əlavələr haqqında ümumi məlumat
8. Cümlə üzvlərinin sırası
9. Təktərkibli cümlələr. Qeyri-müəyyən şəxslı cümlə
10. Ümumi şəxslı cümlə
11. Şəxssız və adlıq cümlə
12. Bütöv və yarımçıq cümlələr
13. Üzvlənməyən cümlə və onun növləri
14. Həmcins üzvlü cümlələr
15. Mürəkkəb cümlə haqqında ümumi məlumat

XV. İmtahan sualları:

1. Sintaksis haqqında ümumi məlumat
2. Cümlə ünsiyyətin əsas vahidi kimi
3. Sintaktik əlaqələr. Tabesizlik əlaqəsi
4. Sözlər arasında ümumiləşmiş (qrammatik) məna əlaqələri
5. Tabelilik əlaqəsi və onun növləri
6. Sintaktik vahidlərin tərtibində başqa vasitələrin rolu
7. Söz birləşməsi və növləri
8. Söz birləşməsi və sintaqm anlayışı
9. I və II növ təyini söz birləşmələri
10. III növ təyini söz birləşməsi
11. Fəli birləşmələr və zərf birləşmələri
12. Sərbəst və sabit söz birləşmələri
13. Cümlə və onun əlamətləri
14. Nəqli cümlə və sual cümləsi
15. Əmr və nida cümləsi
16. Mübtəda və onun ifadə vasitələri
17. Xəbər və onun ifadə vasitələri
18. Tamamlıq və onun ifadə vasitələri
19. Təyin və onun ifadə vasitələri
20. Zərflik və onun ifadə vasitələri
21. Cümlənin determinant üzvləri
22. Əlavələr haqqında ümumi məlumat
23. Cümlə üzvlərinin sırası
24. Cüttərkibli cümlələr
25. Müxtəsər və geniş cümlələr
26. Təktərkibli cümlələr. Qeyri-müəyyən şəxslı cümlə
27. Ümumi şəxslı cümlə
28. Şəxssız və adlıq cümlə
29. Bütöv və yarımçıq cümlələr
30. Üzvlənməyən cümlə və onun növləri
31. Həmcins üzvlü cümlələr

32. Xitablar
33. Ara sözlər və ara cümlələr
34. Mürəkkəb cümlə haqqında ümumi məlumat
35. Tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqələri
36. Birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr
37. Səbəb-nəticə və aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr
38. Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr
39. Bölüşdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr
40. Budaq cümləni baş cümləyə bağlayan vasitələr
41. Bağlayıcı vasitələrə görə budaq cümlələrin növləri
42. Mübtəda budaq cümləsi
43. Xəbər budaq cümləsi
44. Tamamlıq budaq cümləsi
45. Təyin budaq cümləsi
46. Tərz budaq cümləsi
47. Zaman budaq cümləsi
48. Yer budaq cümləsi
49. Kəmiyyət budaq cümləsi
50. Səbəb budaq cümləsi
51. Məqsəd budaq cümləsi
52. Şərt budaq cümləsi
53. Qarşılaşdırma və nəticə budaq cümlələri
54. Qarışıq tipli tabesiz mürəkkəb cümlələr
55. Qarışıq tipli tabeli mürəkkəb cümlələr
56. Makromətnlər və mikromətnlər
57. Aktual üzvlənmə məsələsi
58. Sintaktik bütövlər
59. Vasitəli və vasitəsiz nitq
60. Dürğu işarələri

“Müasir Azərbaycan dili-4” fənninin sillabusu 050101 Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi A+B ixtisası (proqramı) üzrə tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. “Azərbaycan dili və ədəbiyyat” kafedrasının 31 yanvar 2025-ci il tarixli iclasında təsdiq olunmuşdur (Protokol № 05).

Fənn müəllimi: dos. K.B. Dənziyeva

Kafedra müdiri: dos. Q.I. Rufullayev